

CÍLE ZAHRANIČNÍ POLITIKY A BEZPEČNOST

Raymond Aron ve svém monumentálním díle „Paix et Guerre entre les nation“ (Mír a válka mezi národy) uvádí tři cíle zahraniční politiky, které motivují státy: **SÍLA**, **IDEJE** a **SLÁVA**. Všechny tři jsou zásadní, ale jejich význam je proměnlivý v konkrétním historickém čase, a proto vždy jeden z nich vystupuje do popředí při řízení zahraniční politiky státu. Nás bude zajímat zásadní proměna těchto cílů na pozadí politického zemětřesení, které rozrušilo bipolární strukturu mezinárodního prostředí studené války a dopady na bezpečnost.

▲ **SÍLA**. Od vestfálského míru roku 1648 hledají vznikající národní státy vzájemnou rovnováhu sil. Po nacionalistické, ideologicky podložené expanzi napoleonské Francie, poskytoval soulad Evropy rovnováhu moci, jež bránila vzniku kontinentální války téměř po celé století. Po první světové válce opomněla Versailleská mírová smlouva zahrnout Německo do nově vyváženého řádu, a následující dvacetiletá krize vedla k ničivému zanedbávání role (vojenské) síly

v mezinárodních vztazích mnoha zeměmi. Studená válka přinesla rovnováhu strachu s důrazem na roli vojenské (jaderné) síly.

Dnes je stále vojenská síla důležitým faktorem politiky, ale ve srovnání s léty konfrontace Východu a Západu je nyní její role diametrálně odlišná a prožívá svoji devaluaci. Příčiny měnícího se významu vojenské (jaderné) síly v zahraniční politice jsou následující:

- a) inovace a hromadění jaderných zbraní kulminovalo v době tzv. "overkillu" čili „přezabití“ (kdy bylo pro každého pozemšťana připraveno několik dávek jaderné smrti) a nasazení vojenské jaderné síly k dosažení politických cílů se rovnalo hromadné sebevraždě; dnes vojenská jaderná síla přestala plnit funkci racionálního a reálného nástroje zahraniční politiky a je využívána jako potenciální nástroj politiky neboli plní psychologicko-politickou funkci ve formě hrozby, nátlaku, manipulace apod; zjednodušeně řečeno, vojenská jaderná síla má v zahraniční politice jenom takový význam, jaký jí přičítá bázlíva, v překonaných vojenských kategoriích myslící politická reprezentace nejaderného státu, neboť tato síla je ve skutečnosti nepoužitelná; je možné konstatovat, že jaderné zbraně plní funkci jakési bezpečnostní pojistky státu či koalice, jež je vlastní;
- b) vojenská konvenční síla nadále plní funkci reálného nástroje zahraniční politiky (viz. Perský záliv), ale je zpravidla nasazována jen jako krajní politický prostředek, kdy jsou vyčerpány možnosti diplomacie; rovněž se ukazuje, že konvenční vojenská mašinerie vyvinutá za studené války velmi málo při řešení konfliktů etnických a občanských (viz. Jugoslávie) a je zcela bezmocná vůči globálním problémům lidstva (narušení světového ekologického systému, různá pandemická onemocnění, prohlubující se rozpor mezi „pomalými“ a „rychlými“ ekonomikami atd.);
- c) v nově strukturovaném rámci mezinárodních vztahů postrádá vojenská síla svoji dominující roli, i když nepřehlídíme její hodnotu jako obranné síly při hájení suverenity, územní integrity a nezávislosti daného státu; přesto je možné konstatovat, že ve středoevropském regionu má vojenská síla jenom takový zahraničněpolitický význam, jaký ji přizná soused;
- d) éra nadvlády dvou supervelmocí je sice nad námi, ale v rámci mezinárodních vztahů neztratily kategorie konfliktu, expanze, dominance, závislosti a vazalství svou váhu a aktuálnost; dnes už moderní velmoci sice nesledují tradiční cíl expanzivní politiky, a to vojenské obsazení cizího území, ale používají mnohem „jemnější“ druh expanze, neboli místo vojenské síly nasazují SÍLU HOSPODÁŘSKOU; jinými slovy nepraktikují zahraniční politiku dělových člunů, ale prostě marketing; už ne tanky za úsvitu, ale dálkové nákladní automobily, které dnem i nocí překračují státní hranice; takto vznikající vazalství nemají formu smluv o přátelství a spolupráci, ale podobu dlouhodobých obchodních smluv, licenčních poplatků a kreditových linií; expanzivní energie všech úspěšných západních společností se již delší dobu intenzivně a nevybíravě projevuje v hospodářství, ve vědě a kultuře, symboly této rozpínavosti se staly dominující myšlenkové trendy a špičkové technologické inovace.

Hospodářská síla a sociální soudržnost států jsou tedy dnes v mnohém lepším měřítkem rovnováhy sil. Nepřítomnost či skoro konec ozbrojeného konfliktu totiž nevylučuje silnou konkurenci mezi USA, Japonskem a západní Evropou, mezi Francií a Německem, nebo mezi postkomunistickými zeměmi. Zahraniční politika a dosahování zahraničněpolitických cílů jsou nyní více spjaty s domácí ekonomicko-sociální životaschopností jednotlivých států.

Postkomunistickým zemím za těchto podmínek nejde ani zdaleka o to opět se zapojit do světového hospodářství, ale i o to, jak rychle se to podaří, a především na jaké úrovni. Chce-li být český stát více než levným trhem pracovních sil, kde se vyrábí polotovary z ruských surovin pro západní výrobce, kteří je zušlechťují a dále prodají zpět, chceme-li být více než časem ošlápnutým prahem brány k Východu, neměli bychom ztrácet čas, ale zásadním způsobem přehodnotit chápání bezpečnosti, kterou jsme dosud definovali převážně ve vojenských kategoriích. Bezpečnost samozřejmě nikdy nebyla omezena pouze na ochranu územní integrity vojenskými prostředky. Obsahovala také příznak politické suverenity, včetně ekonomických, právních a kulturních svobod. Současná internacionalizace, ne-li globalizace těchto aspektů, klade v politickém rozhodování důraz na **nevojenské stránky bezpečnosti**.

▲ **IDEJE.** Oblast idejí prošla rovněž zásadními změnami. Spolu s hrozbou komunismu, jako přitažlivé ideologie dávno mrtvého, je pryč i síla, která hrozila Evropě a světu násilným vnucením této ideologie. Vzrostl počet evropských států, které dodržují demokratické zásady zahraniční politiky. Francis Fukuyama spatřuje v pádu komunismu **konec dějin ideologií**, neboť západní liberální demokracie nemá jako společensko-ekonomická doktrína žádné soupeře. Podle něj triumf liberalismu je zřejmý především z naprostého vyčerpání všech životaschopných systémových alternativ společenského vývoje. Toto naprosté vítězství liberalismu jako univerzální ideje má pokračovat i na poli ekonomickém (vytvořením konzumní společnosti) a politickém (vytvořením demokratické formy vlády na celém světě).

Nicméně demokratičtější svět, respektující spíše společné než rozdílné hodnoty, by měl mít tendenci k politické integraci nebo alespoň zaručit obecná pravidla a zásady mezinárodního práva, se dnes podle této logiky nevyvíjí. Silné **národní hodnoty** (náboženství, sociálně-ekonomický systém, kultura apod.) mají dnes v mnoha zemích přednost před myšlenkou demokratické mezinárodní společnosti. V oblasti střední a východní Evropy to má za následek silící proces balkanizace, který má tyto hlavní příčiny:

- a) myšlenka národního sebeurčení přitahuje lidi v postkomunistických zemích, neboť se cítí být po rozpadu bipolárního světa ztraceni a pro základ nové kolektivní identity neexistuje nic hmatatelnějšího, než je společný jazyk, barva pleti, bydliště nebo náboženství;
- b) uplatnění práva národa na sebeurčení až do vytvoření vlastního státu nabízí zdánlivý smysl příslušnosti a významuplnosti, což je potom ztělesněno v mocenských symbolech, jako je ústava, vlajka, hymna a pas;

- c) někteří chápou nezávislost svého národa jako existenční podmínku dalšího vývoje a jsou ochotni za tuto nezávislost položit i život; silně to koresponduje s myšlenkami britského historika Arnolda Toynbee, že kult suverenity se stal nejvyšším náboženstvím lidstva, jehož bůh si vyžaduje lidské oběti;
- d) v neposlední řadě je využíváno faktu, že právo na sebeurčení národa je zakotveno v nejrůznějších smlouvách a dohodách, včetně helsinských - kde mimo jiné sehrálo svoji pozitivní úlohu.

Souboj mezi komunistickými a demokratickými idejemi je možná za námi, ale jsou jiné, zejména **nacionalistické myšlenky** jdoucí proti integraci a vyvolávající politickou fragmentaci. Ti, co dnes oslavují definitivní vítězství západní liberální demokracie, by si měli uvědomit, že tato glorifikuje individuum, potřebu úspěchu, intelekt a proceduralismus, ale na druhé straně zanedbává potřebu bezpečnosti, emoce a heroizmus. A člověk je přece jenom více než racionální individuum orientované na dosahování cílů v souladu s formálními procedurami. Je třeba si představit život bez trochy heroizmu, vášně a radosti spojené s příslušností ke skupině, a proto je pravděpodobné, že záhy budeme svědky **zrodu nové ideologie útočící na liberalismus** a stvrzující takové hodnoty, jako je skupinová solidarita, pocit bezpečnosti, potřeba exprese a heroizmus. Je logické, že tyto ideje by našly i svůj výraz v zahraniční politice daných států, což by zároveň zkomplikovalo sdílení společných zájmů v oblasti evropské stability a bezpečnosti.

▲ **SLÁVA a VELIKOST.** Tento třetí cíl zahraniční politiky musíme brát v kontextu doby, kdy psal Raymon Aron své dílo, která byla spojena se silnou politickou osobností Charlese de Gaulla. Přes veškeré skeptické pohledy na nynější francouzskou slávu a velikost je zjednodušující a zavádějící chápat tento třetí cíl zahraniční politiky jako staromódní nacionalismus.

Nacionalismus sám o sobě není nic špatného. Zdravá dávka může sjednotit zemi i podpořit její sebedůvěru v jednání s vnějším světem. Avšak reakce na dlouholeté popření každého slavného okamžiku a historické velikosti národa znásobené rostoucí netrpělivostí z ekonomických nedostatků a oživenou národnostní agresivitou může lehce vyvolat silné emoce a nacionalistické výbuchy. Takovýto vývoj, pokud není upokojen, může vyústit v katastrofu nejen doma, ale i mimo státní hranice, čímž se destabilizuje bezpečnostní situace daného regionu.

I v době studené války byl pocit národní identity a sebedůvěry vždy v zahraniční politice přítomen. Na Západě nemuselo být toto cítění silné a výrazné, neboť málokdo pochyboval o slavné minulosti těchto zemí, a proto se kurz spolupráce a integrace prosazuje i přes současné obtíže. Rovněž na Západě se nevyskytují velké národnostní bouře. Samozřejmě i zde dochází k určitému národnostnímu jiskření, např. pro USA to byla reakce na válku ve Vietnamu. Či naopak, úspěšné operace na Falklandech a nedávno skončená válka v oblasti Perského zálivu ukázaly, jak rychle reaguje potlačené národní cítění na projev slávy a velikosti v zahraniční politice státu. Ve východní a střední Evropě byla slavná minulost a velikost národů důsledně popírána a národní cítění bylo nejen potlačováno, ale i tvrdě potíráno jako politická a ideologická deviace. Hledání vlastní identity v evropském postkomunistickém prostředí uvolnilo mocné soupeřící síly. Národy

hledají odpovědi na obtížné a citlivé otázky svého dalšího vývoje: Jaké místo mají v současném světě? Mají být nezávislým státem založeným na národní síle a sociální soudržnosti? Mají se stát nezávislou součástí západního společenství? Nebo mají být rovnoprávným partnerem středoevropského či východoevropského uspořádání? Zvláště obtížná je situace v postkomunistických zemích s mnohonárodním obyvatelstvem, kde může být národní cítění dotčeno nejen frustrací v řízení zahraniční politiky, ale také a daleko silněji etnickými spory a nenávistí, jež mohou přesahovat sousední hranice.

Zřejmé převládání, ne-li primárnost domácí politiky by bylo vítáno, pokud by pokračoval proces demokratizace Evropy. Avšak "demokratizace moci na národní úrovni posiluje rozptýlení moci na evropské úrovni", čímž je hledání společných hodnot při vytváření celoevropského bezpečnostního systému ztíženo a zároveň se objevují nové nevypočitatelné determinanty v zahraniční politice národních aktérů.

Literatura:

- Aron, R.: Paix et Guerre entre les nations. Paris, Calmann-Lévy 1961.
- Fukuyama, F.: The End of History? National Interest č. 16/1989.

Plukovník Ing. Egon Kratochvíl

ORGANIZAČNÍ STRUKTURA JAKO SYSTÉM

Má-li mít úvaha na téma uvedené v titulku význam, sluší se nejdříve odpovědět na otázku, zda lze považovat organizační strukturu za systém.

Chápeme-li systém jako „účelově definovanou množinu prvků a množinu vazeb mezi prvky existujícími, které spolu určují jejich vlastnosti, chování či funkce jako celku“, pak nahlédneme, že organizační struktura uvedené definici **vyhovuje** a lze na ni tudíž pohlížet jako na systém, kterému se zpravidla přiřazuje označení **organizační**.

To proto, že na libovolné organizační struktuře poměrně snadno rozpoznáme její:

- prvky, tvořené organizačními místy (složkami),